

פרשת חוקת

דינא דמלכותא דינא

וישמע הכנעני מלך ערד ישב הנגב כי בא ישראל דרך האתרים וילחם בישראל וישב ממנו שבי: (במדבר כא, א)

הגמ' (גיטין לה, א) לומדת מפסוק זה דעובד כוכבים קונה לישראל. ולפי הרשב"א יוצא מזה הלכה מחודשת כדלהלן.

לקנות אלו שלא שילמו המכס

דהנה איתא בגמ' (יבמות מו, א) א"ל רב פפא לרבא חזי מר הני דבי פפא בר אבא דיהבי זוזי לאינשי לכרגייהו ומשעבדי בהו, כי נפקי צריכי גיטא דחירותא או לא, א"ל איכו שכיבי לא אמרי לכו הא מילתא, הכי א"ר ששת מוהרקייהו דהני בטפסא דמלכא מנח ומלכא אמר מאן דלא יהיב כרגא משתעבד למאן דיהיב כרגא.

ועי' ברשב"א שרש"י פי' שמייירי בגוים, וכשאין נותנין כסף גולגלותם למלך תופסין אותן גבאי המלך, והני דבי רב פפא עשירים היו ופורעין המס לגבאי המלך וקונין אותם לעבדים מהם, וקא מיבעיא ליה אי הוה קנין דלכי נפקי מיניה ליבעי גיטא דחירותא ופשט ליה דצריכין.

אפילו ישראלים

הרשב"א מביא עוד כמה פירושים, וכתב בסוף דאי לאו דמסתפינא אמינא דישראלים נינהו, והיינו דקאמר דמשתעבדי בהו עבידתא יתירתא, וכתיב לא תעבוד בו עבודת עבד, ומיהו אינשי דלא מעלו הו, ובעא מיניה אי בעי גיטא דחירותא כיון דגבאי המלך מוכרין לו, ופשט ליה דמוהרקיניהו דהני בטפסאי דמלכא מנח, **דעל דעת כן הן באים לדור בארצו, וכאלו לקחם במלחמה שיש לו בהן קנין גוף דכתיב "וישב ממנו שבי"**, וזה שמכרן לו גופן קנוי לו כעבדים עבריים שנמכרו לו ע"י גבאי המלך, וכי נפקי גיטא דחירותא הוא דצריכין. ועי' בשו"ת דבר אברהם (ח"א סי' א) שלפי הרשב"א המקור לדינא דמלכותא דינא הוא מהפסוק "וישב ממנו שבי".

דאורייתא או דרבנן

נחלקו האחרונים האם דינא דמלכותא הוי דין תורה, או שאינו אלא מדרבנן. דעת הבית שמואל (אבה"ע כח, ג) שדד"ד אינו מן התורה אלא תקנת חכמים. עי"ש שדן על הא דפסק המחבר שאם קידש אשה בגזל אחרי יאוש שקנה, והק' הרי איתא ברמ"א (ח"מ שנו) שמטעם דד"ד צריך להחזיר דבר הנגנב אפילו אחרי יאוש ושינוי רשות, וז"ל הב"ש ובזה"ז מחמת דינא דמלכותא צריכה להחזיר, מ"מ **מדאורייתא קנתה החפץ**, ודמי החפץ צריך הנגזל ליתן לה והוי קידושין דאורייתא. ובעיקר דברי הב"ש תמה עליו האבני מילואים דהא דאמרו דד"ד לאו מדבריהם הוא אלא מן התורה דינא דמלכותא דינא, ודוקא בתקנת חכמים הוא דכתבו קצת פוסקים דלא מהני לדאורייתא, אבל דד"ד מן התורה הוי דינא וצ"ע.

וכתב האב"מ משום שכתב הרמ"א (רנט, ז) שחייב להחזיר מכח דינא דמלכותא או הפקר ב"ד הפקר, ומשום הפקר ב"ד אינו אלא מדרבנן לדעת הרמ"א במעמ"ש דהוי קידושין דרבנן, אבל משום טעמא דינא דמלכותא דינא נראה דהיכא דאמרינן דד"ד ה"ל מן התורה.

ועי' בשו"ת יחווה דעת (ח"ה סימן סד) מביא ראייה לדברי האב"מ ממש"כ הרשב"א (נדריים כח, א) בשם התוס', בשם ה"ר אליעזר ממיץ, דלא אמרינן דינא דמלכותא דינא במלכי ישראל, תדע דהא בסנהדרין (כ, ב) איכא מאן דאמר כל האמור בפרשת מלך, מלך אסור בו, ולא נאמר אלא ליראם ולבהלם, ואמאי, תיפוק ליה משום דינא דמלכותא דינא, אלא ודאי שלא נאמר כלל זה אלא במלכי אומות העולם ולא במלכי ישראל. ואם איתא מאי קשיא ליה, נימא דאכתי לא תקנו דין זה, אלא ודאי דסבירא ליה שהוא מן התורה.

ובשו"ת חת"ס (יו"ד סימן שיד) תמה גם כן על הבית שמואל, וסבירא ליה בפשיטות דדינא דמלכותא דינא הוי מן התורה. וכן העלה בשו"ת דבר אברהם (ח"א סימן א סוף ענף ב'), ודחה דברי הבית שמואל.

בני המדינה מקבלים עליהם חוקי המלך

על דרך הרשב"א כתב גם הרשב"ם (בבא בתרא נד, ב) וז"ל והאמר שמואל דינא דמלכותא דינא - כל

מסים וארנוניות ומנהגות של משפטי מלכים שרגילים להנהיג במלכותם דינא הוא. שכל בני המלכות מקבלים עליהם מרצונם חוקי המלך ומשפטיו, והלכך דין גמור הוא, ואין למחזיק בממון חבירו ע"פ חוק המלך הנהוג בעיר משום גזל. ולדבריו פשוט שאין הבדל בין מלך גוי למלך ישראל.

וכעין זה כתב הרמב"ם (גזלה ואבדה ה, יח) במה דברים אמורים במלך שמתבעו יוצא באותן הארצות, שהרי הסכימו עליו בני אותה הארץ, וסמכה דעתן שהוא אדוניהם והם לו עבדים, אבל אם אין מטבעו יוצא הרי הוא כגזולן בעל זרוע, וכמו חבורת ליסטים המזויינין שאין דיניהן דין, וכן מלך זה וכל עבדיו כגזולן לכל דבר.

רשות נתונה להם

ע"י באנציקלופדיא התלמודית בשם הגאונים, דיש מי שכתב שכאשר השליט הקדוש ברוך הוא את המלכויות בעולמו, השליטן על ממון בני אדם לשלוט בו כרצונם, ואפילו בישראל, ככתוב "ועל גויתנו משלים ובבהמתנו כרצונם".

מלך ישראל בארץ ישראל

אמנם הר"ן (נדרים כח, א) מביא בשם בעלי התוספות דוקא במלכי עובדי כוכבים אמר דדינא דמלכותא דינא, מפני שהארץ שלו ויכול לומר להם אם לא תעשו מצותי אגרש אתכם מן הארץ, אבל במלכי ישראל לא, לפי שא"י כל ישראל שותפין בה.

ובשו"ת דבר אברהם (ח"א סי' א' בהערה שבדף ח' ע"א) הקשה אמש"כ הר"ן, דלא אמרינן דינא דמלכותא דינא במלכי ישראל, שהרי גם במלכי ישראל יש לומר שיהיו דיניהם דין לענין מסים, משום פרשת המלך, לדעת רבי יוסי ושמואל דסבירא להו (סנהדרין כ, ב) שכל האמור בפרשת מלך מלך מותר בו, שהרי הלכה כרבי יוסי לגבי רבי יהודה, והלכה כשמואל בדיני לגבי רב, ומסים נאמרו בפרשה זו. ותי' דלא ס"ל כמו שכתב הרמב"ם (מלכים פ"ד) שיש רשות למלך להטיל מס, שנאמר ואתם תהיו לו לעבדים, ולהלן הוא אומר והיו לך למס ועבדוך וכו', הילכך סבירא ליה שאין המלך מותר אלא במס מעשר האמור בפרשה. ותמה עליו בשו"ת יחווה דעת שלא זכר שר מדברי הנימוקי יוסף דסבירא ליה כמאן דאמר כל האמור בפרשת מלך מלך אסור בו. וכנראה שהנימוקי יוסף גורס כגירסת רבינו חננאל (בסנהדרין כ ע"ב), רבי יוחנן (במקום גירסתינו רב) אמר, כל האמור בפרשת מלך מלך אסור בו וכו'.

וזה"ל הנמו"י (שם) ומלכי ישראל אין דנין דין אלא על פי התורה, דקי"ל (סנהדרין כ, ב) כל הכתוב בפרשת המלך בספר שמואל מלך אסור בו, ולא אמרה תורה אלא ליראם ולבהלם שלא ישאלו להם מלך.

אמנם דעת הרמב"ם (גזלה ואבדה ה, יא) שגם במלכי ישראל שייך דד"ד, וז"ל במה דברים

אמורים שהמוכס כליסטיס בזמן שהמוכס גוי או מוכס העומד מאליו או מוכס העומד מחמת המלך ואין לו קצבה אלא לוקח מה שירצה ומניח מה שירצה, אבל מכס שפסקו המלך ואמר שילקח שלישי או רביעי או דבר קצוב, והעמיד מוכס ישראל לגבות חלק זה למלך, ונודע שאדם זה נאמן ואינו מוסיף כלום על מה שגזר המלך אינו בחזקת גזולן לפי שדין המלך דין הוא. ולא עוד אלא שהוא עובר המבריח ממכס זה מפני שהוא גזול מנת המלך, בין שהיה המלך גוי בין שהיה מלך ישראל.

ועי' כסף משנה שראיית הרמב"ם הוא "דאל"כ כי אקשי בפ' הגזול בתרא להבריח מהמכס מי שרי, והאמר שמואל דינא דמלכותא דינא, ה"ל לשנויי כאן במלך ישראל כאן במלך עכו"ם", ר"ל שהגמ' (ב"ק קיג, א) מקשה על ההיא (נדרים כח, א) נודרין להרגין ולחרמין ולמוכסין שהיא של תרומה שהיא של בית מלך אע"פ שאינה של תרומה, אע"פ שאינה של מלך, והאמר שמואל דינא דמלכותא דינא, ומשני א"ר חנינא בר כהנא אמר שמואל במוכס שאין לו קצבה, דבי ר' ינאי אמרי במוכס העומד מאליו. ולמה לא תי' כאן במלכי ישראל כאן במלכי אומות העולם, אלא ע"כ שגם במלכי ישראל אמרינן דד"ד.

וכ"כ הרמב"ם בהל' מלכים (ד, א) וז"ל רשות יש למלך ליתן מס על העם לצרכיו או לצורך המלחמות, וקוצב לו מכס ואסור להבריח מן המכס, שיש לו לגזור שכל מי שיגנוב המכס ילקח ממנו או יהרג שנאמר ואתם תהיו לו לעבדים, ולהלן הוא אומר יהיו לך למס ועבדוך, מכאן שנותן מס וקוצב מכס ודיניו בכל אלו הדברים וכיוצא בהן דין, שכל האמור בפרשת מלך מלך זוכה בו.

והכס"מ מציין לההיא דסנהדרין (כ, ב) שנחלקו האמוראים האם כל האמור בפרשת המלך מותר. וז"ל הגמ' אמר רב יהודה אמר שמואל כל האמור בפרשת מלך מלך מותר בו, רב אמר לא נאמרה פרשה זו

אלא לאיים עליהם ... ופירש"י בפרשת מלך בספר שמואל "בניכם ובנותיכם יקח", וכיוצא בהם. רב אמר לא נאמרה פרשה דשמואל אלא לאיים עליהם שתהא אימת מלכם עליהם, אבל אינו מותר לעשות. ופסק רבינו שכל האמור בפרשת מלך זוכה בו, משום דהלכה כשמואל בדיני, וכן בפלוגתא דתנאי ר' יהודה ור' יוסי הלכה כר' יוסי.

ועל פי זה כתב הקרית ספר (גזלה ואבדה פרק ה) שהמקור של דינא דמלכותא דינא הוא מקראי ד"משפט המלוכה" כדנילף בהלכות מלכים בס"ד, ואפילו מלך גוי. ולדבריו א"צ ללמוד מההיא דב"ק שדד"ד שייך אפילו במלך ישראל, דאדרבה משפט המלך נאמר בישראל, אלא שחידש הקרית ספר שנאמר אפילו במלך גוי.

דינא דמלכותא ולא דינא דמלכא

כדברי הרמב"ם שגם במלכי ישראל יש דד"ד סובר גם הרמב"ן (ב"ב נה, א) וז"ל אלא שנראין הדברים דכי אמרינן דינא דמלכותא דינא כגון הדינין הידועין למלך בכל מלכותו שהוא וכל המלכים אשר היו לפניו הנהיגו הדברים והם כתובים בדברי הימים ובחוקי המלכים, אבל מה שהמלך עושה לפי שעה או חוק חדש שהוא עושה לקנוס העם במה שלא נהגו בימי האבות, חמסנותא דמלכא הוא ואין אנו דנין באותו הדין.

והרי ר' יהוסף הלוי ז"ל הורה שאם גזל המלך לאחד מבני עמו ממונו שבא עליו בעלילה, דחמסנותא דמלכותא מיקרי, אבל במאי דעבד בכל ארעיה הורמנותא דמלכא הוא ודינא הוא, והוראה נכונה היא אלא שיש להוסיף עליה מה שכתבתי. ודייקנא לה מדאמרינן דינא דמלכותא דינא ולא אמרינן דינא דמלכא דינא, אלמא דינא דידיע לכולהו מלכי קאמרינן ולא מה שהמלכים עושים מעצמם באונס. ואף במלכי ישראל הקדושים דיני המלך ידועים כמו שכתוב בקבלה על ידי שמואל הנביא, ואמרו רבותינו (סנהדרין כ' ב) כל האמור בפרשת המלך מלך מותר בו.

וכדברי הרמב"ם נפסק בשו"ע (חו"מ שסט, ב - ו), וז"ל אבל מלך שכרת אילנות של בעלי בתים ועשה מהם גשר, מותר לעבור עליו, אפילו שצוה המלך לעבדיו לכרות מכל אחד ואחד דבר ידוע, והלכו הם וכרתו הכל מאחד, מותר. וכן אם הרס בתים ועשה דרך או חומה, מותר ליהנות בה, וכן כל כיוצא בזה, שדין המלך דין. והוא שיהא מטבעו יוצא באותם הארצות, שהרי הסכימו עליו בני אותה הארץ וסמכה דעתם שהוא אדוניהם והם לו עבדים, שאם לא כן הרי הוא כגולן בעל זרוע.

ובהמשך (סעיף ו) כתב המחבר בד"א שהמוכס כלסטים, בזמן שהמוכס עובד כוכבים, או מוכס העומד מאליו, או מוכס העומד מחמת המלך ואין לו קצבה אלא לוקח מה שירצה. אבל מוכס שפסקו המלך ליטול דבר קצוב, (ואפילו צוה שישראל יתן יותר מעובד כוכבים, מכל מקום מקרי דבר קצוב לכל איש), והעמיד מוכס ישראל לגבותו למלך, ונודע שאדם זה נאמן ואינו מוסיף כלום על מה שגזר המלך, אינו בחזקת גזלן, משום דדינא דמלכותא דינא. ולא עוד אלא שהמבריה ממכס זה, עובר (על לא תגזול) (ויקרא יט, יג), מפני שהוא גזול מנת המלך, בין שהיה מלך ישראל בין שהיה מלך עובד כוכבים. וכן אם ישראל קנה המכס מהמלך, המבריה עצמו הרי זה גזול ישראל שקנאו. (וי"א דאפילו ידוע דהישראל לוקח יותר מן הקצבה, מ"מ אסור להבריה ממנו דבר הקצוב, דהוי כגזול מן הגזלן, דאסור). אבל אם קנאו עובד כוכבים, מותר, משום דהוי כהפקעת הלואתו דשרי במקום דליכא חלול השם. הגה: וי"א דאפילו המוכס ישראל, אם לא קנאו לעצמו רק גובה למלך עו"ג, אף על גב דאסור להבריה מכח דינא דמלכותא, מ"מ אם אדם מבריה אין למוכס לכוף אותו ליתן, דהוי כהפקעת הלואתו דשרי. מיהו אם יש בזה משום יראת המלך, ודאי יכול לכוף אותו.

לשלם מסים וארנונה בא"י

ולפי"ז אין שום היתר מצד הר"ן לא לשלם מסים בא"י, שהרי להלכה לא קי"ל כדבריו. ועוד שאם צריך לשקר יש עוד נידון מצד "מדבר שקר תרחק". וכ"ש שאין היתר לקחת ממון שלא כדין. אלא דעדיין יש לדון דאולי רק במלך יש מושג של דד"ד, אבל מושל שנבחר אולי אין דד"ד.

דמוקרטיא

יש להסתפק האם שמדינה שליכא מלך אלא שהמושל נבחר ע"י העם האם שייך דד"ד. ונ"מ האם מותר להבריה כספים כדי שלא לשלם מסים. שאלה זו לכאורה תלוי בעיקר גדר דד"ד, שאם נאמר שהמקור הוא מ"ממשפט המלך" אז פשוט שלא שייך במושל הנבחר, שבוודאי אין לו דיני מלך וטכסיסי מלכות. גם לפי

מש"כ הרמב"ן שרק דברים שיש בהם הרמנא דמלכות, א"כ רואים שזה מדיני המלך. וגם לפי הר"ן שתלוי בזה שיכול לגרש אותך מהמדינה משום שהארץ שלו, אז בדמוקרטיא, כמו בארה"ב, שאינו יכול לגרש אתך ג"כ ליכא דד"ד. וגם לפי הטעם של הגאונים שכח ניתן למלכים ג"כ לא שייך.

אבל לפי סברת הרשב"ם שכולם "קיבלו עליהם" לנהוג כחוקי המדינה, ועל דעת כן באו לגור, א"כ לכאורה שייך גם בדמוקרטיא. גם לפי הטעם של הדבר אברהם, כמבואר בסמוך, לכאורה שייך גם בדמוקרטיא.

וראיתי בשו"ת יחזה דעת (ח"ה סימן סד) שמביא ראייה שגם בדמוקרטיא שייך דד"ד מקושיית הגמרא (ב"ק קיג, א) על המשנה נדרים (כח, א) נודרים לחרמים ולמוכסים, והרי אמר שמואל דינא דמלכותא דינא, ולא העמידה בממשלה שאין שם מלך, וכמו שכתבו התוס' (ע"ז י, ב) שברומי נשבעו שלא יהיה להם מלך אלא ממשלה של שלש מאות יועצים וכו'.

הטלת מס על ת"ח

ועי"ש שאף שמכריע להלכה ששייך בא"י של היום דד"ד, ומהה שנוגע למסים וארנוניות ומכס, יש לקיים את החוק של המדינה, שזה בכלל מה שאמרו חז"ל דינא דמלכותא דינא, אולם אנו צריכים למודעי, שלפי ההלכה (ב"ב ח, א) אסור להטיל מס על תלמידי חכמים העוסקים בתורה. וכן פסק השו"ע יו"ד רמג, ב) שתלמידי חכמים פטורים מכל מיני מסים, בין ממסים הקצובים על כל בני העיר, בין ממסים שקצובים על כל איש ואיש בפני עצמו, בין ממסים קבועים בין שאינם קבועים וכו'.

הפקר ב"ד

בשו"ת דבר אברהם (ח"א סימן א) זן בדברי רבינו יונה לומר שיסוד דד"ד הוא כמו הפקר ב"ד הפקר. והנה איתא בגיטין (י, ב) כל השטרות העולים בערכאות כו' כשרים חוץ מגיטי נשים כו', קא פסיק ותני לא שנא מכר לא שנא מתנה, בשלמא מכר מכי יהיב זוזי קמייהו הוא דקנה ושטרא ראייה בעלמא היא כו', אלא מתנה במאי קא קני לאו בהאי שטרא והאי שטרא חספא בעלמא הוא, אמר שמואל דד"מ דינא, ואיבע"א תני חוץ מכגיטי נשים. וכתב הרשב"א וז"ל וואיכא מ"ד דתרי לישני פליגי אהדדי דלשמואל שטר מתנה העולה בערכאות קני, ולל"ב לא קני ואפילו היכא דאיכא הרמנא דמלכא. ואיכא מאן דמפרש דלא פליגי אלא דשמואל היכא דאיכא הרמנא דמלכא ופירוקא בתרא היכא דליכא הרמנא דמלכא. וזה נראה עיקר דהא קי"ל בעלמא דינא דמלכותא דינא כו'.

אח"כ מביא הרשב"א מדברי רבנו יונה (ב"ב נד, ב) דה"ק תני חוץ מכגיטי נשים ולא מועיל דד"ד לפי שאין המלך מפקיע ממון ישראל אצל חברו, הלכך אעפ"י שעשה ישראל שטר לחברו בערכאות כו', לא הופקעה השדה מן המוכר על אותו שטר כ"ז שלא באו בערכאות. והא דקאמר שמואל טעמא משום דד"ד חידושו שאין המוכר יכול לחזור בו עוד שכבר הופקעה ממנו השדה בדד"מ, וכשיחזיק בו הלה יזכה ולא בשטר עצמו וזכה בה.

וכתב הדב"א שדברי ר"י ז"ל תמוהים טובא, דכיון דשמואל לא ס"ל כלישנא בתרא אלא דאפילו בדלא באו לדון בערכאות נמי איכא דד"מ, א"כ מאי הוקשה ליה תו בדשמואל ודחיק נפשיה למימר דחידושו דשמואל הוא רק שאין המוכר יכול לחזור בו, והרי פשוט קני בשטרא משום דד"מ. ועוד מאי האי דקאמר שכבר הופקעה ממנו השדה בדד"מ וכשיחזיק בו הלה יזכה ולא בשטר עצמו וזכה בה, ובסכינא חריפא מפסיק לה להפקעה מן המוכר לחודא וזכיית הקונה לחודא לענין דד"מ, ממ"נ, אם הועיל דד"מ על ההפקעה אמאי לא יועיל גם על הזכוי.

ולכן כתב הדב"א שדעת רבנו יונה היא דהא דד"ד מועיל בדברים שבין אדם לחבירו ידעין לה מההוא קרא דילפינן מיניה (גיטין לו, ב) הפקר ב"ד הפקר מקרא דוכל אשר לא יבא לשלשת הימים כעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו. וסבירא ליה דלא נאמרה הלכה זו על ב"ד של ישראל בתור ב"ד אלא בתור שררה וממשלה, שהרי שרים וזקנים כתיבי בקרא, ובאמת היינו הך.

ועי"ש שמאריך בסוגיא דסנהדרין (ה, א) להוכיח שכח הפקר ב"ד הוא מטעם שררה ולא מטעם ב"ד במובן ההוראה. והא דכתב הרמב"ם (מלכים ג, ח) לענין מלך ויש לו לאסור ולהכות בשוטיין לכבודו אבל לא יפקיר ממון ואם הפקיר הרי זה גזל, ומשמע דכח ההפקר ניתן רק לב"ד ולא לשררה, תי' דזהו רק לכבודו ולצורך עצמו דאיירי ביה, ולמדה משדה נבות דנענש אחאב ע"ז.

וכן תירצו התוס' (סנהדרין כ, ב) בחד תירוץ למה שנענש אחאב, משום דבפרשת המלך כתיב יקח ונתן לעבדיו ולא לעצמו. וכן מטיין דברי הרמב"ם (פ"ד ה"ו) ולוקח השדות והזיתים והכרמים לעבדיו כו' ונתן דמיהן, ועיי' בפ"י הרדב"ז, אבל להפקיר לצורך בתורת ב"ד בודאי יכול, ועיקר הדבר תלוי בשררה כמש"נ.

אז אם נניח שהפקר ב"ד מטעם שררה הוא, ניחא דברי רבינו יונה דלאו דוקא על ב"ד של ישראל נאמרה הלכה זו, אלא על כל שררה וממשלה בביתה שהיא השלטת בכל אשר לנתיניה, וזהו היסוד לדד"מ גם בדברים שבין אדם לחבירו ובקנינים.

וס"ל כדעת התוס' (גיטין סד) ע"פ דברי האחרונים ז"ל דמקרא דיהרם כל רכושו ילפינן רק הפקעה מרשות הבעלים ולא הקנאה לזוכה, ולא יפה כח ב"ד להקנות בלא קנין לעשות שאינו קונה כקונה. ומשו"ה דד"מ נמי מהני להפקיע מרשות הבעלים הראשונים ולא להקנות לשאינו קונה.

וכ"נ מלשון הרמב"ם (גזלה ה, יג) וכן מלך שכעס על אחד מעבדיו כו' ולקח שדהו או חצרו אינה גזל ומותר ליהנות בה והלוקחה מן המלך הרי היא שלו כו' שזה דין המלכים כו' והרי המלך הפקיע שעבודן ונעשית חצר זו או שדה זו כהפקר וכל הקונה אותה מן המלך זכה בה.

ועי' בעליות דרבינו יונה (ב"ב נד, ב) שכתב וז"ל שלא הוזכר דינא דמלכותא אלא להפקעה, שהנכסים מופקעין מבעליהם בדיני המלך, וכענין הפקר ב"ד הפקר, ומי שיורד בהם במצות המלך זוכה בהם בחזקה, אבל כל זמן שלא החזיק בהם לא זכה בהן. מדקדוק לשונו משמע שאע"ג שיש איזה השוואה ביניהם, היינו דבשניהם אין כח אלא להפקיע ולא להקנות, וכבר דנו בדברי הרשב"א (גיטין לו, ב) דמשמע שתלוי בשני המקורות שלומדים הפקר ב"ד הפקר, דאם נלמד מ"יהרם כל רכום" אז דווקא להפקיע ולא להקנות, אבל אם נלמד מ"מה אבות מנחילים אף ראשים מנחילים, אז יש כח גם להקנות, והדברים ארוכים ואכמ"ל.

דינים של ערכאות

הבי' (חו"מ סימן כו) הביא מש"כ כתב הרשב"א בתשובה (ח"ג סי' קט) וז"ל לענין דינא דמלכותא דינא, דע שלא אמרו אלא במאי דאיכא הורמא דמלכא ובדברים שהם מדיני המלכות, כי כמו שיש לנו משפטי מלוכה כמו שאמר שמואל לישראל (שמואל א, ה, י - יא) כך בשאר האומות דינים ידועים יש למלכות, ועליהם אמרו דדיניהם דין. אבל דינים שדנים בערכאות אין אלו ממשפטי המלוכה, אלא הערכאות דנין לעצמם כמו שימצאו בספרי הדיינים, שאם אי אתה אומר כן בטלת חס ושלום דיני ישראל.

היכא דד"ד הוי נגד דין התורה

הש"ך (חו"מ עג, לט) דן באריכות בכח דד"ד, ודן שם על דברי הרמ"א (עג, יד) שי"א דבמקום שהמנהג שהמלוה לעו"ג לא יוכל למוכרו בפחות משנה, דנין גם כן בישראל שהלוה לחבירו על המשכון, דאזלינן בזה אחר המנהג. וכתב שדברי הרמ"א דבר תמוה מאד, דכיון דעל פי דין תורה יכול למכרו לאחר ל' יום, היאך נלמוד מדיני גוים לבטל דין תורה, ח"ו לא תהא כזאת בישראל. ולא מיבעיא לאותן הפוסקים שסוברים דלא אמרינן דינא דמלכותא רק בדברים שהם להנאת המלך, ולא בין איש לחבירו, וכן הסכים בשלטי הגבורים (פרק ח"ה סוף דף קפ"ט) וז"ל, ונראה בעיני שלא נאמר דינא דמלכותא דינא אלא בדברים שהמלך גוזר להנאתו כגון המכסים והמסיות וכיוצא בהן, אבל בדברים שבין אדם לחבירו אין לנו לדון אלא על פי תורתנו, כמבואר בקונטרס הראיות. אלא אפילו לשאר פוסקים דסוברים דאמרינן דינא דמלכותא בכל דבר, היינו דוקא מה שאינו נגד דין תורתנו אלא שאינו מפורש אצלינו, אבל לדון בדיני הגוים בכל דבר נגד תורתנו, חלילה, ודאי לא יעשה כן בישראל.

ובמרדכי שם לא כתב אלא באחד שמשכן ספרים אצל חבירו ומכרם אחר שנה ותבעו חבירו לדין, ופסק ר"י בר פרץ דאין עליו כלום משום דינא דמלכותא כו'. ונלפע"ד דהיינו משום דאין מפורש אצלינו שלא יוכל למכרו אחר שנה בלא תביעה, ואדרבה לכאורה נראה מש"ס דילן (ב"מ סח, א) להפך, דאמרינן סתם משכונא שתא אפילו בקרקע וכל שכן במטלטלין, ואם כן אין המלוה זקוק לשומרו יותר משנה, והלכך פסק דאזלינן בזה בתר דינא דמלכותא כיון שאין הדין מפורש אצלינו. אבל כאן בעל כרחך מיירי שהמלוה רוצה למכור המשכון ולגבות חובו עתה, אם כן כיון שהדין מפורש אצלינו (ב"מ קיג, א), ובכל הפוסקים אין גם אחד שחולק דיכול למכרו לאחר ל' יום, היאך נלמוד מדיני גוים להכחיש דיני ישראל חלילה.

דד"ד בירושה

וכבר האריך הרשב"א בתשובה (ח"ו סי' רנ"ד), מביאה ב"י לעיל (סוף סימן כ"ו), באחד שנשא אשה במקום שדיני בדיני גוים שאין הבעל יורש את אשתו כו', שאעפ"כ יורש את אשתו, ולא שייך בזה דינא דמלכותא כלל, דא"כ עקרת כל דיני התורה השלימה כו', ע"ש שהאריך הרבה. וז"ל אבל ללמוד מזה לילך בדרכי הגויים ומשפטיהם ח"ו לעם קדוש לנהוג ככה. וכ"ש אם עתה יוסיפו לחטא לעקור נחלת האב על הבנים וסומך על משענת קנה הרצוץ הזה ועושה אלה מפיל חומות התורה ועוקר שרש וענף והתורה מידו תבקש ומרבה הונו בזה בפועל כפיו נוקש. ואומר אני שכל הסומך בזה לומר שמותר משום דינא דמלכותא טועה וגזלן הוא וגזלה ישיב. ואם נאמר כן בטלה ירושת בנו הבכור דכל הנחלות ותירש הבת עם הבנים. ובכלל עוקר כל דיני התורה השלמה, ומה לנו לספרי הקודש המקודשים שחברו לנו רבי ואחריו רבינא ורב אשי, ילמדו את בניהם דיני הגויים ויבנו להם במות טלואות בבית מדרסי הגויים, חלילה לא תהיה כזאת בישראל, ח"ו שמא תחגור התורה עליה שק.

וכ"כ ג"כ מהרי"ק (שורש קפז) וז"ל, ואשר נסתפקת אם יש לדון על שטר גוים בדיני גוים באותו שטר או לא, כגון לענין יד בעל השטר על התחתונה שכתבת שדיניהם בהפך, לע"ד נראה דבר פשוט שאין בטענה זו ממש, דאע"ג דקיימא לן דינא דמלכותא דינא, ואפילו למאן דאמר דינא דמלכותא דינא בכל דברים, היינו דוקא לענין ארנוניות ומנהגות של משפטי המלכים, אבל דין שבין אדם לחבירו פשיטא ופשיטא דלא, דא"כ בטלת כל דיני תורה ח"ו.

ממשיך הש"ך שאמת שהרמ"א כתב לקמן (סימן שסט) וז"ל, הנושא אשה במקום שדיני גוים ומתה אשתו, אין יכולים יורשיה לומר כל הנושא אשה על דעת המנהג הוא נושא ונדון הדבר בדיני גוים דאם מתה לא יורשה בעלה, וליכא בזה משום דינא דמלכותא, דלא אמרינן דינא דמלכותא אלא בדבר שיש בו הנאה למלך או שהוא לתקנת בני המדינה, אבל לא שידונו בדיני גוים, דאם כן בטלת כל דיני ישראל. משמע לכאורה מדבריו דבמה שהוא לתקנת בני המדינה אמרינן ביה דינא דמלכותא דינא, ולפ"ז היה אפשר לישב דבריו כאן קצת, דזהו שאינו יכול למכור המשכון בפחות משנה הוא לתקנת בני המדינה. אבל לפע"ד גם דבריו דלקמן צ"ע, ואנה מצא זה דמה שהוא לתקנת בני המדינה אמרינן דינא דמלכותא דינא אפילו נגד דין תורה. והרי בתשובת הרשב"א שמשם מקור הדין הנושא אשה כו', לא כתב בכל התשובה רק שחלילה שנדון בדין גוים נגד דין תורתנו. ועוד דמי מפיס, א"כ בכל דיניהם נימא שהוא לתקנת בני המדינה.

ואם באנו לישב דברי הר"ב צ"ל דהכי קאמר, דלא אמרינן דינא דמלכותא דינא אלא בדבר שיש בו הנאה למלך או שהוא לתקנת בני המדינה מה שאין הדין מפורש אצלנו, אבל לא שידונו בדיני גוים נגד תורתנו כו'. וכן תיקן וביאר בעיר שושן להדיא לקמן סוף סימן שס"ט וז"ל, לא אמרינן דינא דמלכותא אלא בדבר שיש לו הנאה למלך או שהוא לתיקון בני מדינתו בעניני משא ומתן שביניהם, אבל שאר דיני תורה המפורסמים בינינו, כגון שהם מכשירים עד אחד ואפילו הוא קרוב או פסול, וכיוצא בדברים אלו דינים פרטיים שבין ישראל לחבירו, פשיטא שלא נדין בהם כמותם, דאל"כ בטלו ח"ו כל דיני תורה מישראל, וכן הנושא אשה במקום שדיני גוים ומתה, אין יכולים יורשיה לומר כל הנושא אשה על דעת המנהג הוא נושא, דהא פשוט בינינו דהבעל יורש את אשתו כו', עכ"ל.

יאוש וש"ר

הנה יש עוד רמ"א (חו"מ שנו, ז) שכתב וז"ל דהכי נהיגי עכשיו להחזיר כל גניבה אפילו לאחר יאוש ושינוי רשות מכח דינא דמלכותא. וכבר תמה עליו הש"ך (ס"ק י) ממה שהוכיח באריכות דלא אמרינן דינא דמלכותא מה שהוא נגד דין תורתנו, מ"מ דיינין הכי שפיר בלישנא ד"הכי נהיגי עכשיו", כלומר דגם בישראל נהיגי כן. ובת"ה א"ש טפי דכתב דהכי דייני עתה כו', ואע"ג דמנהג גרוע שהוא נגד דין תורה לא אזלינן בתריה, י"ל דהאי מנהג הוא שנתקן כן, ופשיטא דיש ביד הדור לתקן תקנות, ועוד דגם בדינא דמלכותא הוא כן. אבל מלשון הרמ"א באמת משמע שגם כאן שייך דד"ד.

עוד כתב הרמ"א (חו"מ רנט, ז) לענין המציל מהארי והדוב וזוטו של ים ושלוליתו של נהר שהדין הוא "הרי אלו שלו", שאם גזר המלך או ב"ד חייב להחזיר מכח דינא דמלכותא או הפקר ב"ד הפקר. שוב משמע שדד"ד שייך אפילו נגד דין התורה. ועי' בקצוה"ח (שנו, ג) שאין עיקר הטעם משום דד"ד אלא משום לפנינים משורת הדין, ועדיין צ"ע.

בדברים שאינם נוגעים למסים

יש להסתפק האם חוקי תנועה קשורים לדד"ד, ואסור לעבור ברמזור אדום, (אפילו באמצע הלילה), וגם אסור לעבור על מהירות המותרת על פי החוק, מטעם דד"ד. והנה לפי הרמב"ן שדד"ד הוא בדברים ששייכים לדיני המלך, א"כ עבירות תנועה בוודאי לא שייך. וכן משמע לשון הרשב"ם "ומנהגות של משפטי מלכים שרגילים להנהיג במלכותם". וכ"ה בריטב"א (נדרים כח, א) שכתב וז"ל והיינו הדין שהוא ע"פ חוקי המלכות הקבועים עליהם, שהוא וכל אשר לפניו הנהיגו הדברים והם כתובים בדברי הימים ובחוקי המלכים, אבל מה שהגמון עושה לפי שעה הן על יחיד הן על רבים, או שגזור חדש על הגמוניא שלו שלא נהגו בימי האבות לקיים העם, חמסנותא היא ולא דינא, ואין דנין באותו הדין.

אבל לפי הראשונים שדנו לומר גם בירושה וכו', אלא שכתבו שהיכא שדד"ד מתנגד לדין התורה לא אמרינן דד"ד, משמע שלא צריך דווקא "דיני המלכות", א"כ אולי גם בענינים דעלמא שייך, וחוקי תנועה אינם נגד דין התורה, ואדרבה מן הסתם גם ב"ד היו חוקקים חוקות בענינים אלו. ועוד שהרי כתב הרמ"א (חו"מ ססט, יא) דלא אמרינן דינא דמלכותא אלא בדבר שיש בו הנאה למלך או שהוא לתקנת בני המדינה, משמע שכל שישנו משום תקנת בני המדינה שייך דד"ד, א"כ ה"ה בכל הנ"ל, וצ"ע לדינא.

כמדומני ששמעתי סיפור על מי שהסיעה הגר"מ פיינשטיין זצ"ל והגר"י קמינצקי זצ"ל ושאל אותם האם מותר לנסוע יותר מהמהירות המותרת על פי החוק, ואחד מהם אמר שאסור מטעם "ונשמרתם מאוד לנפשותיכם", ואחד אמר מטעם דד"ד.

חניה במקום שאסור

עוד יש להסתפק האם מותר לחנות במקום שעל פי החוק אסור, (אם לא אכפת לו שיקבל דו"ח). וראחתי בשו"ת משנה הלכות (ח"ד סימן רכו) שדן בזה, עי"ש שכתב שמלבד מה שעוברים בזה על דד"ד, יש בזה עוד איסור של גזל הרבים, כיון דהרחוב שייך לכל העולם, והוא גוזל מהם. ופלא שהעולם לא נזהרים בזה, כי קשה גזל הרבים.

וראיה ברורה לזה ממה דכתב (בהגהות אשר"י וא"ז) דאסור לעשות סוכה בקרקע שהוא של רבים, (הביאו הרמ"א או"ח תרלז, ג). וכתב עליו המג"א וצ"ע שנהגו קצת לעשות סוכה ברשות הרבים, וא"כ סוכה גזולה היא, וא"ל דבני העיר מוחלין להן, דהא ברה"ר יש לכל העולם חלק בהם. ואת"ל דכל ישראל מוחלין, מ"מ הרי יש לעכו"ם חלק בהם. והמג"א דחק לישב שם מלשון רש"י (סוכה ל, ב) דמעכו"ם שרי, אע"ג דקיי"ל גזל עכו"ם וכו'. וא"כ כ"ש בדידן דאיכא איסור גמור דהכי ליכא למימר נמי כל ישראל מוחלין, דבשלמא לענין סוכה לקיים מצות סוכה ודאי כל ישראל מוחלין, או משום דישאל ערבים זה לזה וניחא ליה דליעבד מצוה, או משום הפקר ב"ד הפקר דכופין אותו, אבל הכא מאן לימא ליה דיעמיד המכונה ברה"ר ויגזול את הרבים, ואדרבה לפעמים הוא שמתנגדים על שמניחים המכונה לפני בתיים ומציעים את בעלי הבתים, ועכ"פ איכא כאן גזל הרבים וצ"ע מאד אמאי סמכו אפילו שומרי התורה שמניחין המכונה נגד החק.